

Engasjerende, uredd, dagsaktuell

Espen Skorstad

spesialist i arbeids- og organisasjonspsykologi, cut-e.

Begrepet personlighet angår alle – enten det dreier seg om normalitet eller patologi. Denne boka vil kunne nå mange.

Sigmund Karterud, *Personlighet*, Gyldendal Akademisk, 2017, 240 sider

EN BOK TITULERT «personlighet» kan by på litt av hvert. Det kan være en trøstesløs oppramsing av femfaktormodellen, en kjedsommelig påminnelse om Hippokrates' typologi, eller en pseudovitenskapelig gjengivelse av psykoanalysen. Eller kanskje simpelthen en biografi om Donald Trump – vår tids mest gjennomdrøftede personlighet, en personlighet hvis karaktertrekk har ført til at enhver bensinstasjonseier verden over benytter «narsissist» som en naturlig del av dagligtalen.

På omslaget skriver Gyldendal at «personlighet angår alle», og nettopp det er det vel vanskelig å være uenig i. Desto viktigere, hvordan har så Sigmund Karterud, kjent professor i psykiatri, fagbokforfatter og samfunnsdebattant, løst denne oppgaven?

Med glans, skulle jeg mene.

Et virvar

I dag finnes ingen god, overordnet teori om personlighet, skriver Karterud i innledningen. Det eksisterer et virvar av ulike retninger, ofte preget av fagfolks forskjellige teoretiske overbevisning og praktiske interesser. Klinikeren skal helbrede, mens rekrutteringseksperten skal predikere. Noen er mest opptatt av å forstå den enkelte ut fra personens oppveksthistorie, mens andre er opptatt av gruppedata, og får sure oppstøt bare ved tanken på at $n = 1$.

Ja, veien fra Melanie Klein til Hans Jürgen Eysenck er lang. Å bygge bro mellom fagfelt som dekker normalpersonlighet og patologi, virker nærmest uoverkommelig. Det er vanskelig, fordi oppgaven er like stor ideologisk som den er akademisk. Følgelig burde det utdeles en premie til alle som forsøker å lage en modell som dekker både normalitet og patologi.

Karterud kvalifiserer sterkt til den premien. Hans teori benevnes «TAM-teorien for personlighet», der TAM står for Temperament, Tilknytning (Attachment) (tilknytning) og Mentalisering. Modellen søker å forene evolusjonspsykologi og utviklingspsykologi, i tillegg til at den bygger på antakelsen om en kontinuitet mellom normalitet og patologi. At det skal være en gradvis overgang fra normalitet til patologi virker naturlig, og er en tanke stadig flere hegner om. Dette gjelder både klinikere som forsøker å anpasse sin modell på en normalpopulasjon, og femfaktor-tilhengere som forsøker å tilpasse sin tilnærming til problematferd, ved bruk av «dark triad-tilnærmingen».

Evolusjonær

I boka inntas et evolusjonært perspektiv som kommer tydelig frem. Referansene til det biologiske perspektivet er ikke rent få, ikke bare til våre nærmeste slektninger rhesus-apene, men også til nevrotransmittere, genetik og nevroanatomi. Som leser hjelper det å ha snust på dette fra før, men det er ingen forutsetning. Bokas vektlegging av biologi virker i aller høyeste grad relevant, og grunnen til at en skarve psykolog kan bli noe overveldet her, handler nok mer om psykologifagets manglende vektlegging av det evolusjonære enn at tematikken er irrelevant.

Fremfor å være et fantasiløst oppslagsverk som slike bøker ofte er, fremtrer en sterk forfatterstemme med klare synspunkter

Boka er engasjerende, velskrevet og rent ut vanskelig å legge fra seg. Følgelig vil den også ha et bredt nedslagsfelt. Den vil kunne leses som en innføring til personlighetsfeltet, skjønt enkelte passasjer på langt nær gir ved dørene når det kommer til de nevropsykologiske referansene. For selv om bensinstasjonseieren er kjent med narsissisme-begrepet, er det ikke gitt at han henger med i følgende passasje: «Fall i konsentrasjonen av endogene opioider, oksytocin, og prolactin og økning av glutamat og ACTH gir sterkt ubehag hos mennesker og utløser separasjonsangstferd hos dyr.»

For nykommeren er altså deler av stoffet komplekst, men det går likevel stort sett fint å henge med – også for de som ikke har nærlest Panksepp, som forfatteren ofte refererer til. For den innvidde vil deler av stoffet være kjent, samtidig som det er ytterst få, om noen, som ikke har noe å lære av denne boken. Bare spør deg selv, hvor mye vet du egentlig om hvordan femfaktormodellen manifesteres hos dyr? Var det grisen eller sjimpansen som skåret høyest på Planmessighet? Boken er aktuell for psykiatere, psykologer og sykepleiere – men også andre som vil lære mer om personlighet.

Intellektuell

At vi ikke bare har med en faglig, men også en intellektuell kapasitet å gjøre, er tydelig. Det føles befriende å slippe de obligatoriske litterære referansene til Henrik Ibsen og Vigdis Hjort, og i stedet la seg overraske over forfatterens kunnskap om Fukuyama, Hegel og Game of Thrones. Som så mange andre ser Karterud verden gjennom sitt eget fagfelts briller. Psykologisering av omverdenen er på langt nær et ukjent fenomen, og Karterud skal ha for å inkorporere en rekke andre fagfelt. Likevel er det ikke utenkelig at antropologer, sosiologer, religionsvitere eller statsvitere vil rynke på nesen når Karterud kaster sitt psykologiserende blikk på islamisme: «Problemet med mange religioner er at de er førmoderne og preget av et menneskesyn som fornekte psykologisk kunnskap. Feilaktig personlighetsteori kan ha enormt ødeleggende konsekvenser.» La gå, mange vil nok anerkjenne at enkelte religioner og livsførsler har et visst førmoderne preg, men at det skulle være *feil personlighetsteori* som velter alt over ende, kan vel diskuteres.

Samtidig er det nettopp denne type utspill som gjør boka forfriskende. Fremfor å være et fantasiløst oppslagsverk som slike bøker ofte er, fremtrer en sterk forfatterstemme med klare synspunkter, slik vi er kjent med fra Karteruds innspill i samfunnsdebatten for øvrig, enten det gjelder diagnoser, Hamsun eller Breivik-saken.

Velartikulert

Språklig sett flyter det godt, lekent og velartikulert, på en måte som er sjelden å se i norske fagbøker. Setningene er kompakte og presise, nærmere Kjell Askildsen enn Franz Kafka, om du vil. Forfatterens entusiasme og engasjement skinner tydelig igjennom. Spesielt innenfor områder knyttet til patologi og personlighetsforstyrrelser – noe mindre når vi kommer til femfaktormodellen og kognitiv terapi. Man trenger ikke være Poirot for å skjønne hvilke forskningsfelt Karterud selv lar seg begeistre av.

De sedvanlige skrivefeilene er i mindretall, noe som tyder på at så vel forfatter som Gyldendals redaksjon har gjort en god jobb. Men ingen er feilfri. Også her finner vi antydninger til lav skåre på personlighetstrekket Pliktoppfyllelse hos korrekturleseren. Selv om Karterud har unngått blemmen å skrive «Nitse» i stedet for «Nietzsche», slik vi var vitne til hos en annen forfatter, refereres det flerfoldige ganger til Sir Francis Gallon, som i rettferdighetens navn het Sir Francis Galton. At en så god bok fortjener en så uinspirerende forside, er også vanskelig å begripe. Kunne vi ydmykt be om en noe mer histrionisk designer ved neste korsvei?

Så til sist: Klarte Karterud å skrive en hel bok om personlighet uten å berøre Donald Trump? Nei, men hvem klarer vel det? Dessuten, i tillegg til å gjøre det mest åpenbare, nemlig å tildele Trump diagnosekriterier, supplerer Karterud med et aldri så lite debattinnlegg: Hvorfor i all verden skal det være slik at eksperter i psykiatri og psykologi frarøves muligheten til å mene noe om kjente personers mentale tilstand, såkalt fjerndiagnostisering, når kreti og pleti kan gjøre det samme? Eller sagt med hans egne ord: «Skal vi som har kompetanse på narsissisme, ha munncurv om dette fordi vi er spesielt kompetente, mens andre kan tillates å si hva som helst?»

Se, der har du mannen: engasjerende, uredd og dagsaktuell. Løp og kjøp.